

Пераступаючы парог школьнага музея...

Кіраўнік музея, настаўніца беларускай мовы і літаратуры

Жаўрыд Клаўдзія Канстанцінаўна

Трэба ведаць – сэрца просіць,
Як дзядам, бацькам жылося...
Як сахой даўней аралі,
Як смыком зямлю бярялі,
Як з сьвалкі збожжа-зерне
Рассявалі чорнай жменяй...
Тэба ведаць, што зазналі,
Як на пана працавалі...
Трэба ведаць і пра тое,
Апраналі што? Якое?..

Пятрусь Броўка. «Наш музей»

Фарміраванне грамадзяніна і патрыёта сёння з'яўляецца галоўнай мэтай і сацыяльным заказам грамадства, які выконвае школа, сям'я, грамадскія арганізацыя.

У Канцэпцыі непарыўнага выхавання дзяцей і навучэнцаў ў Рэспубліцы Беларусь адзначана, што выхаванне цесна звязана з паўсядзеным жыццём, з асаблівасцямі жыццядзейнасці ў рэгіёнах. Чалавек заўсёды з'яўляецца часткай цэлага: народа, нацыі, рэлігійнага вераўспрымання, з якімі ён звязаны непарыўнымі духоўнымі сувязямі як суб'ект адпаведнай культуры. Асаблівае значэнне мае такая вылучаная ў Канцэпцыі задача выхавання, як фарміраванне патрыятызму і грамадзянскасці, заснаваных на любові да сваёй зямлі, народа, мовы, павазе да гісторыі Айчыны, яе культуры (3, 3).

Кожны куток Беларусі захаваў моўныя, фальклорныя, этнаграфічныя і іншыя асаблівасці, звычаі і традыцыі. Адметнасць культурнай прасторы насельнікаў Беларусі ствараюць своеасаблівы вобраз свету, асабістае ўспрыманне навакольнага асяроддзя, у якім фарміруецца духоўны строй чалавека, яго светапогляд, патрыятычныя пачуцці.

Актуальнасць дадзенай работы ў тым, што, на жаль, традыцыі савецкага выхавання, у русле якога па-ранейшаму ствараюцца новыя метадычныя распрацоўкі па грамадзянска-патрыятычнаму выхаванню, характарызуюцца пераважна ваенна-гістарычнай накіраванасцю і недастатковай увагай да сацыякультурнай часткі грамадзянскай самасвядомасці.

У рабоце прадстаўлены метадычны матэрыял па фарміраванню грамадзянскасці і патрыятызму ў школьнікаў сродкамі музейнай педагогікі, які можа быць скарыстваны настаўнікамі беларускага мовы і літаратуры, гісторыі, ваяўленчага мастацтва, класнымі кіраўнікамі пры правядзенні ўрокаў, тэматычных класных гадзін, экскурсійных паездак па роднаму краю.

За дваццаць гадоў дзейнасці школьнага этнаграфічнага музея «Спадчына» сабрана вялікая калекцыя матэрыяльных каштоўнасцей, назапашана шмат матэрыялу па гісторыі і культуры Асіповіцкага раёна, іншых куткоў нашай краіны. Але музей – гэта не толькі сховішча розных экспанатаў, а і важная частка школьнага жыцця, эфектыўны сродак навучання і выхавання.

Пераступваючы парог школьнага музея...

Вядомы літаратуразнавец Адам Мальдыс лічыць, што чалавека можна параўнаць з птахам, адно крыло якога – мінулае, другое – будучае. Калі не дзейнічае адно крыло, то птах губляе раўнавагу, арыентацыю ў часе і прасторы і непасбежна падае ў прорву бездухоўнасці. Калі ў чалавека няма патрыятычных пачуццяў, ён становіцца перакаці-полям ці ператвараецца ў засохлую траву – пералёт, якому ўсё роўна, што гіне: культура, памяць, зямля (4, 69).

Каб гэтага не адбылося, у дзяржаўнай установе адукацыі «Сярэдняя школа № 3 г. Асіповічы» дзейнічае этнаграфічны музей «Спадчына».

А пачалося ўсё у пачатку 1989/1990 навучальнага года, калі ў школе быў створаны этнаграфічны гурток «Спадчына». Галоўнай задачай гуртка

была прапаганда народных традыцый, звычайў, знаёмства з абрадамі беларусаў, з гісторыяй роднага краю. Удзельнікі гуртка рыхтавалі народныя святы і паказвалі іх вучням школы. Так былі пастаўлены «Вячоркі ў Паўлінкі», «Запрашаем ў гасцёўню», дзе гучалі беларускія народныя песні і выконваліся народныя танцы. Касцюмы і дэкарацыі да такіх прадстаўленняў рыхтавалі самі вучні: шылі спадніцы, фартухі, якія аздаблялі карункамі, стужкамі з беларускім нацыянальным арнамантам, шукалі ў блізкіх і родных гліняны посуд, посцілкі, ручнікі.

Гэтая работа захапляла ўдзельнікаў гуртка, і вучням было прапанавана спытаць у суседзяў, у бабуль і дзядуль, якія жывуць у вёсцы, пра старыя рэчы і папрасіць іх для школьнага этнаграфічнага гуртка. І гурткоўцы пачалі прыносіць у школу старыя рэчы, будучыя экспанаты музея: гладышы, прасы, драўляныя лыжкі, драўляныя ночвы розных памераў. Першым экспанатам будучага музея была драўляная ступа з таўкачом, якую прынесла ў 1991 годзе выпускніца 1996 года Пацкевіч Дар'я. Гэтыя экспанаты размяшчаліся ў класным пакоі кабінета беларускай мовы і літаратуры.

Акрамя знаёмства з традыцыямі, звычаямі і абрадамі беларусаў, удзельнікі гуртка «Спадчына» пачалі ладзіць паходы-экспедыцыі, якія былі выкліканы неабходнасцю набыцця новых матэрыялаў для выступленняў. Першая такая экспедыцыя была арганізавана ў вёску Новая Дражня Асіповіцкага раёна, родную вёску кіраўніка гуртка, настаўніцы беларускай мовы і літаратуры Жаўрыд Клаўдзіі Канстанцінаўны. Вынікам гэтай экспедыцыі сталі новыя экспанаты: церніца, калесня, калаўроты, прасніцы, лапці-кавярзні, лапці-пахлакі, цэп малацьбітны, карац, берасцяны караб, фрагменты ткацкага станка, маслабойка, жорны.

Прывезеныя экспанаты вельмі зацікавілі вучняў, якія ў час наведвання кабінета беларускай мовы і літаратуры з цікавасцю знаеміліся з прадметамі народнага ўжытку. Амаль што на кожных занятках гуртка гучала прапанова знайсці і прынесці ў школу новыя рэчы з мінулага нашага краю. Так ў этнаграфічным кутку з'явіліся: біклага для вады, шуфель для правейвання

зерня, ільnochасалкі, верацёны, вырабы з ільну: ручнікі, абрусы, посцілкі, вышываныя рэчы і іншыя.

Экспанатаў станавілася ўсё больш і больш, і адміністрацыя школы выдзеліла ў 1993 годзе для этнаграфічнага кутка памяшканне рэкрыацыі, якую адгарадзілі ад калідора плошчай 35,62 м². Адну сцяну памяшкання афармілі пад інтэр'ер вясковай хаты, зрабілі макет рускай печы, паліцы, лаўкі; адгарадзілі ўмоўна хату (жылую) ад каморы і сенцаў. Так з'явіўся этнаграфічны куток «Беларуская хатка», які прадстаўляў быт беларускіх сялян канца XIX - пачатку XX стагоддзя.

Шмат каштоўных прадметаў даўніны прадставілі музею і супрацоўнікі школы. Так дзякуючы Шыцікавай А.С., былой настаўніцы беларускай мовы і літаратуры, у этнаграфічным кутку з'явіліся драўляныя расчоскі, элементы нацыянальнага касцюма Касцюковіцкага раёна Магілёўскай вобласці: кофта, фартух, лапці, ручнік. Шчамялёў А.Ц., дырэктар школы, прывёз з роднай вёскі Пачапок прылады працы, якімі карысталіся жыхары Бялыніцкага раёна: колы, фрагменты санак, дугу, калаўрот, ночвы і іншыя. Мельнік І.М., настаўніца абслугоўваючай працы, прынесла вышываныя занавескі, ільняное палатно (кужэльнае і зрэбнае). Жаўрыд К.К. прывезла драўляны ложкак, бязмен, ліхтары, сталярныя інструменты, драўляныя вілы, дзяжу.

Некаторыя экспанаты для музея зрабілі самі ўдзельнікі гуртка «Спадчына». Па ўзоры, якія бачылі ў энцыклапедыі «Этнаграфія Беларусі», былі зроблены лаўкі, лучнік; калыска-зыбка, якая падвешвалася да столі.

У кутку з'явілася некалькі беларускіх нацыянальных касцюмаў, зробленых рукамі вучняў. Пазней з набытых экспанатаў беларускага нацыянальнага касцюма была зроблена невялікая (4 касцюмы) экспазіцыя, дзе прадстаўлены традыцыйныя элементы беларускага нацыянальнага мужчынскага і жаночага адзення.

У 2006 годзе колькасць экспанатаў асноўнага фонда этнаграфічнага кутка «Спадчына» дасягнула 170, і ў кастрычніку 2006 года было прынята рашэнне аб стварэнні школьнага этнаграфічнага музея «Спадчына», у якім прадстаўлены вырабы ткацтва, ганчарства, сталярныя вырабы, вырабы з лазы і лыка, прадметы хатняга ўжытку, якімі карысталіся нашы продкі.

Сёння музей мае наступныя экспазіцыі: «Самаробныя прылады працы», «Прадметы хатняга ўжытку», «Саматканныя вырабы», «Традыцыі мінулага ў сучасным дэкаратыўна-прыкладным мастацтве».

Пры музеі ёсць кабінет, у якім захоўваецца дакументацыя, распрацоўкі мерапрыемстваў, цікавы матэрыял па гісторыі роднага краю, стэнды «Гэта цікава ведаць», «Мы знаёмімся з родным краем».

У музеі выбраны і дзейнічае савет музея і экскурсаводы, якія праводзяць аглядныя і тэматычныя экскурсіі, выпускаюцца насценныя газеты,

прысвечаныя народным святам, традыцыям і абрадам роднага краю.

Фонды музея камплектуюцца дзякуючы экспедыцыям, прапагандысцкай рабоце сярод навучэнцаў і іх бацькоў, супрацоўнікаў школы.

Асноўныя накірункі работы школьнага музея «Спадчына»:

1. Арганізацыйна-інструктыўна-метадычная дзейнасць:

- прыём экспанатаў;
- вядзенне музейнай дакументацыі;
- афармленне музейнай экспазіцыі;
- арганізацыя наведвання музея вучнямі школы і вучнямі іншых школ, бацькамі, гасцямі школы і інш.

2. Экскурсійна-прапагандысцкая дзейнасць:

- правядзенне тэматычных экскурсій;
- арганізацыя і правядзенне ўрокаў на базе музея;
- правядзенне класных гадзін на базе музея;
- падрыхтоўка і правядзення каляндарных абрадавых святаў;
- арганізацыя тэатралізаваных прадстаўленняў і прадстаўленняў “батлейкі”.

3. Ідэалагічная работа:

- правядзенне інфармацыйных гадзін на базе музея;
- правядзенне тэматычных гадзін;
- правядзенне разнастайных конкурсаў;
- наведванне памятных гістарычных месцаў;
- арганізацыя экскурсіў, паходаў па роднаму краю;
- афармленне стэндаў «Мы знаёмімся з родным краем», тэматычных альбомаў;
- удзел у Рэспубліканскай акцыі «Жыву ў Беларусі і тым ганаруся!»

Урок выяўленчага мастацтва ў 3 класе на тэму “Беларускі арнамент”.
Настаўнік Тэдэева Ж.Х.

Фонды музея шырока выкарыстоўваюцца ў вучэбнай і выхаваўчай рабоце школы. У музеі праходзяць урокі па беларускай мове і літаратуры, гісторыі, выяўленчаму мастацтву, інфармацыйныя і класныя гадзіны. Вялікае значэнне маюць музейныя ўрокі ў развіцці лексічнага запasu вучняў. Вучні лепш пачынаюць валодаць беларускай мовай і з большай ахвотай яе вывучаюць. Калі вучань бачыць рэч, ведае яе назву, ведае, дзе і як яна выкарыстоўваецца, значыць ён адчувае сувязь гісторыі з жыццём і больш поўна засвойвае матэрыял.

Часта экспанаты музея выкарыстоўваюцца як дэкарацыі для правядзення класных мерапрыемстваў, звязаных з народнымі традыцыямі, у час правядзення спектакляў па творах беларускіх пісьменнікаў і драматургаў. Неаднаразова ставіліся «Вячоркі», вечарыны «Запрашаем у нашу хату», інсцэніравалі беларускія абрадавыя святы «Каляды», «Дзяды», «Гуканне вясны», камедыю В.Дуніна-Марцінкевіча «Пінская шляхта» і інш.

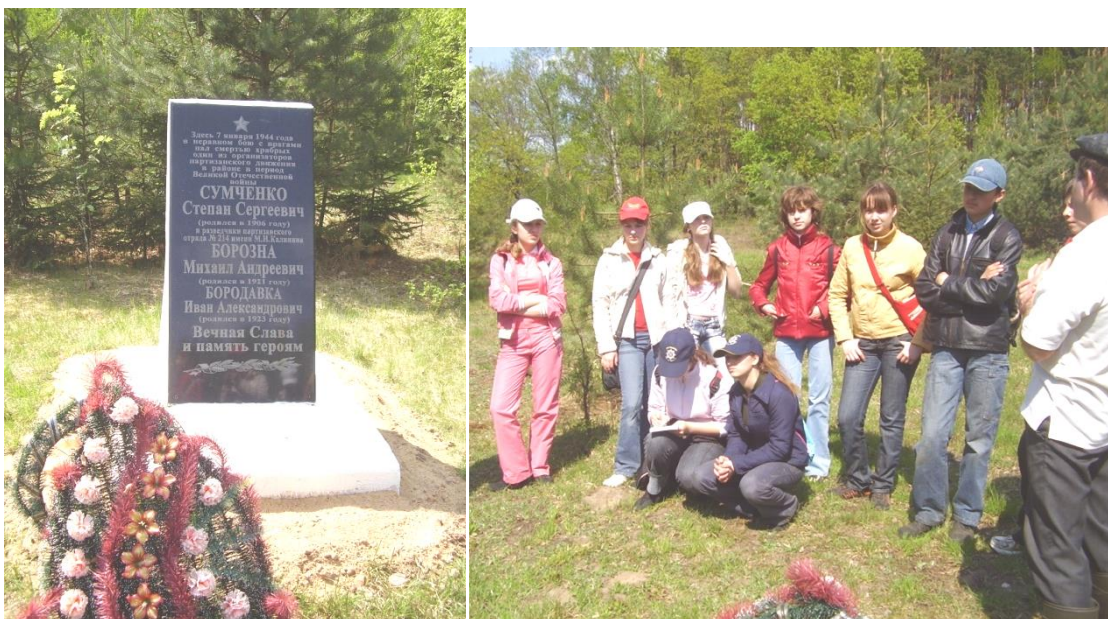
Актывам музея і гурткоўцамі збіраецца матэрыял па тэмах «Беларускія абрады», «Беларускі нацыянальны касцюм», «Беларускія гульні», «Святы беларусаў». Пры апісанні адзначаюцца адметнасці абрадаў, святаў, гуляняў, нацыянальнага касцюма на Асіповіччыне. Гэта ўсе развівае цікавасць да гісторыі і культуры малой радзімы.

У музеі распрацавана некалькі варыянтаў экскурсій па экспазіцыях: «Прадметы быту беларускіх сялян у канцы XIX -пачатку XX стст.», «Ільняныя вырабы і прадметы ткацтва», «Беларускае адзенне», «Традыцыі мінулага ў сучасным мастацтве (вышыўка)». Экскурсіі праводзяцца на беларускай мове падрыхтаванымі вучнямі-экскурсаводамі.

Каб бліжэй пазнаёміцца з побытам і жыццём беларусаў, кружкоўцы ладзяць экскурсіі ў Беларускі дзяржаўны музей народнай архітэктуры і побыту, наведальні музеі ў Заслаўі, Раўбічах, Нясвіжы, Міры, Полацку,

Жыровічах, Дудутках, Сынкавічах, Гомелі, Мосары і іншых гістарычных месцах. Справаздачамі такіх экскурсій з'яўляюцца фотагазеты, дзе адлюстроўваюцца найбольш цікавыя моманты, сустрэчы.

Каля помніка загінуўшым партызанам

Саветам музея распрацавана праграма работы музея «Спадчына», якая можа служыць узорам для састаўлення плана работы музея як этнаграфічнага, так і краязнаўчага.

Штогод ў музеі бываюць і замежныя госці з Шатландыі, якія з вялікай цікавасцю знаёмяцца з экспанатамі музея, параўноўваюць розныя прылады і рэчы са сваімі. Так ідзе працэс узбагачэння і ўзаемапраанікнення культур розных народаў.

Апошнім часам гурткоўцы актыўна працуюць разам з актывістамі экалагічнага маладзёжнага грамадскага аб'яднання «Дзеля жыцця на Зямлі», наладжваю сумеснія экалага-краязнаўчыя экспедыцыі па раёне. Падчас такіх экспедыцый збіраюцца новыя экспанаты, матэрыял апрацоўваецца і пераўтвараецца ў навукова-даследчыя работы, з якімі вучні выступаюць на раённых, абласных і рэспубліканскіх конкурсах.

Даследаванне курганаў

На раскопках у
Свіслачы

У музеі Свіслацкай
школы

На працягу шэрагу гадоў вучні з'яўляюцца ўдзельнікамі Рэспубліканскага фестывалю «Дзень Зямлі», Рэспубліканскай акцыі навучэнцаў «Жыву ў Беларусі і тым ганаруся».

Музей актыўна ўдзельнічае ў раённых конкурсах-аглядах этнаграфічных музеяў. Так, ў 2009/2010 навучальным годзе музей заняў другое месца ў такім конкурсе.

У музея вялікія планы па пашырэнню экспазіцыі. Запатрабаваным з'яўляецца матэрыял па гісторыі школы, аб чым сведчыць цікавасць былых вучняў школы і настаўнікаў, бацькоў. У членаў ЭМГА «Дзеля жыцця на

Зямлі» сабрана шмат экспанатаў для адкрыцця музея па энергаэфектыўнасці і энергазберажэнню. Цікавым з’яўляецца і распрацоўка экскурсій па аднаму экспанату музея, як гэта робіцца ў Японіі.

Заклучэнне

Школьны музей «Спадчына» спалучае ў сабе функцыі навуковай установы, грамадскага аб’яднання і дзіцячага клуба, валодае практычна неабмежаваным патэнцыялам выхаваўчага ўдзяння на падростаючае пакаленне.

Музейныя заняткі, паходы, экспедыцыі, экскурсіі па родным краі, гутаркі з удзельнікамі і сведкамі даследуемых падзей, затым праца з сабраным матэрыялам у музеі – усё гэта дае больш канкрэтныя і вобразныя ўяўленні па гісторыі, культуры і прыродзе свайго краю, дазваляе зразумець, як гісторыя малой радзімы звязана з гісторыяй краіны і як розныя працэсы (сацыяльна-эканамічныя, палітычныя і гістарычныя), што адбываюцца ў дзяржаве, уплываюць на развіццё гэтых працэсаў у родным горадзе. Такім чынам, канкрэтызуюцца, паглыбляюцца і пашыраюцца веды і ўяўленні навучэнцаў, набытыя пры вывучэнні прадметаў школьнага курса. А менавіта праз нацыянальнае ўсведамляецца і спасцігаецца агульначалавечае.

У школе існуе добрая традыцыя: вучні, якія толькі пачалі вучыцца ў школе і якія пакідаюць школу, абавязкова наведваюць музей.

Зразумела, што, пабыўшы ў музеі, які створаны рукамі вучняў, дзеці не застаюцца раўнадушнымі і пачынаюць цікавіцца дзейнасцю музея, шукаюць і прыносяць у музей новыя экспанаты, бо гэта памяць пра мінулае, і імёны іх продкаў захаваюцца надоўга ў памяці наведвальнікаў музея: на кожным экспанатае стаіць прозвішча і месца жыхарства чалавека, які аддаў экспанат у музей.

Кожны, хто працуе ў школе, марыць, каб тут моладзь магла атрымліваць не толькі адукацыю, але і пазнаць, палюбіць краіну, у якой жыве, паспрабаваць сябе ў розных накірунках дзейнасці. Калі наш музей унясе ўклад у выхаванне маладога пакалення, арыентаванага на захаванне і стварэнне, мы можам быць упэўнены ў заўтрашнім дні сваёй краіны

За два гады (2011 – 2012) праведзена больш трыццаці экскурсій (36) і мерапрыемстваў. Музей наведала каля 700 (сямісот) навучэнцаў, бацькоў, гасцей школы. Экспанаты музея прадстаўляюцца для правядзення ўрокаў і пазакласных мерапрыемстваў не толькі ў школе, але і ў іншых школы горада і Цэнтр народных рамёстваў. Для вучняў школы праведзены урокі: «Што мы бачылі ў музеі», урокі гісторыі Беларусі і беларускай літаратуры, штогоднія ўрокі па нарысе Уладзіміра Караткевіча «Зямля пад белымі крыламі». Музеём арганізаваны экскурсіі ў Раўбічы, Дудуткі, у Літаратурны музей Янкі Купалы, Якуба Коласа, у Асіповіцкі краязнаўчы музей.

Музей праводзіць і даследчую работу. Падабраны матэрыял па тэме «Вясельны абрад» з улікам традыцый і абрадаў Асіповіччыны. Гэтая работа працягваецца.